

Respectarea ordinii juridice internaționale

Av. Mircea – Cosmin Breahnă

Raporturile ce se stabilesc în cadrul societății internaționale sunt, în general, denumite relații internaționale, expresie ce desemnează mai multe categorii de raporturi sociale, având ca trăsătură comună faptul că depășesc limitele unui stat, și anume :

a) raporturile dintre state și dintre acestea și celelalte entități ale societății internaționale, în primul rând organizațiile internaționale;

b) raporturile la care participă persoane fizice sau juridice din diverse state.

Trebuie menționat că nici o categorie de raporturi sociale nu poate exista în afara unui sistem de norme, oricât de simple, care să guverneze raporturile dintre entitățile componente ale respectivelor grupuri de raporturi. Procesul constituirii și aplicării acestor norme echivalează cu ceea ce, în general, se înțelege prin ordine juridică, definită ca ansamblul regulilor de drept, constituite într-un sistem, ce guvernează societatea, la un moment dat.

Ordinea juridică și ordinea publică apar ca interne unui stat și externe, ca expresie organizată a raporturilor statelor între ele.

Această ordine interetatică este mai degrabă politico-juridică, vădită în dreptul internațional public (pe plan mondial) și în dreptul comunitar (în zona europeană).

În acest context se conturează o ierarhie de ordini: dreptul intern pare să se alinieze dreptului zonal, în spațiul european comunitar, dar acest scop comunitar nu are a contraveni dreptului internațional public, regulilor politico-juridice de conviețuire a statelor, fixate de acestea în tratate, pacte, convenții. Menirea O.N.U. nu este aceea de a impune statelor principiile și regulile sale, ci să negocieze și să mijlocească un consens între toate statele de pe planetă pentru ca acestea să găsească împreună acea ordine planetară în cadrul căreia să se realizeze pacea și armonia generală. Dreptul internațional, prin însăși denumirea sa, este un drept al națiunilor care, sub aspect juridic, nu pot fi decât subiecte libere, egale între ele, suverane și independente.

Așa cum în dreptul intern diferitele ramuri de drept au ca prim obiectiv instituirea unui sistem de raporturi corespunzătoare nevoilor sociale la un moment dat, tot astfel și dreptul internațional public – ca factor de organizare socială – răspunde nevoii de a reglementa relațiile internaționale și de a satisface nevoile comune ale membrilor societății internaționale, în acest sens făcându-se vorbire de ordinea juridică internațională.

Elementele ordinii juridice internaționale sunt, în primul rând, normele fundamentale de importanță pentru comunitatea internațională, în ansamblul său. De la aceste norme statele nu pot, prin acordul dintre ele, să deroge, sub sancțiunea nulității, precum și alte norme, stabilite pe cale cutumiară sau convențională.

Așa cum orice drept reprezintă o reflectare a societății care i-a dat naștere, tot astfel și dreptul internațional public constituie acel ansamblu de norme juridice care guvernează funcționarea societății internaționale într-o anumită etapă istorică .

Fundamentul dreptului internațional public este acordul de voință al statelor, în literatura juridică de specialitate formulându-se în acest context teoria consensualistă (voluntaristă) . Au fost enunțate o serie de aspecte ce cu privire la teoria consensualistă:

☒ Dreptul internațional, ca un sistem general, este acceptat de toate statele și ca urmare este expresia voinței lor. Acordul de voință se exprimă fie prin tratate, fie prin cutumă și simpla revendicare de a fi un stat cu autoritate asupra unui anumit teritoriu și populație implică recunoașterea regulilor fundamentale de drept internațional.

În acest sens, dreptul internațional se bazează pe consimțământul statelor, la fel cum sistemul de drept intern are ca fundament voința poporului.

☒ Se ridică întrebarea dacă un stat ar putea să-și retragă consimțământul dat la acest sistem și să îl părăsească. Cu toate că în practica internațională nu au existat asemenea cazuri în epoca contemporană, exercițiul autorității în asemenea cazuri este acceptat de unele state, fiind mai mult o problemă empirică.

S-a exprimat și opinia conform căreia nu se poate concepe un regim care controlează un teritoriu sprijinindu-și pretenția numai pe simpla putere, fără revendicarea unor drepturi aflate sub incidența dreptului internațional ca atare.

☒ În legătură cu cutuma din dreptul internațional, au fost diferite opinii referitoare la consimțământul statelor necesar în crearea unei noi reguli cutumiare sau respingerea unei reguli cutumiare vechi. Acest consimțământ poate fi expres – ca în cazul tratatelor – sau tacit, în ce privește cutuma care decurge dintr-o practică uniformă la care se adaugă considerarea acesteia ca o regulă de drept (opinio juris). La aceasta se adaugă condiția ca practica în cauză să fie urmată de un număr mare de state.

☒ Un stat care nu a consimțit la o regulă cutumiară de drept este liber să respingă oricând aplicarea unei astfel de reguli. Statele care nu au consimțit pot fi împărțite în două categorii: cele care nu au manifestat nici acceptare, nici obiecții și statele care au formulat obiecții exprese față de regulă în general sau la aplicarea acesteia în ceea ce privește statul care formulează obiecția.

Practica internațională și literatura de specialitate apreciază că o cutumă generală nu reclamă un consimțământ general și din aceasta rezultă că, consimțământul unui anumit stat nu este necesar pentru ca o regulă generală să ia naștere și să fie obligatorie pentru toate statele, în acest sens pronunțându-se și Curtea Internațională de Justiție.

Totuși, în cazul cutumei, principiul că dreptul internațional are ca fundament voința statelor nu trebuie să fie interpretat mecanic sub aspectul unanimității exprese, al exprimării universale a consimțământului (voinței lor), ci cu unele nuanțe care nu afectează însă valoarea intrinsecă a acestei modalități exclusive de formare prin consimțământ a dreptului internațional.

☒ Orice stat ar fi liber să-și exercite dreptul său suveran de a respinge aplicarea unei reguli de drept cutumiare pentru motivul că nu este în concordanță cu voința actuală a aceluși stat. Este posibil, totuși, ca un stat să încerce să evite să se supună unei reguli, adoptând o formă mai moderată de consensualism, afirmând că a formulat o obiecție în trecut sau că se manifestă lipsa unui consimțământ explicit combinat cu lipsa de acceptare a regulii de către alte state.

Mai este admisibilă și situația în care un stat să obiecteze la aplicarea unei reguli cutumiare pe motiv că este incompatibilă cu un interes vital al său .

TRĂSĂTURILE DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Subiectele participante la raporturile juridice internaționale (în principal statele) sunt purtătoare de suveranitate și, în virtutea acesteia, ele nu pot fi decât subiecte egale, din punct de vedere juridic, indiferent de mărimea teritoriului sau a populației, de nivelul de dezvoltare, resurse, potențial militar.

Având în vedere aceste aspecte, dreptul internațional public are o serie de particularități, ce îl deosebesc de alte ramuri de drept:

☒ lipsa unui organ suprastatal cu atribuții legislative. În elaborarea normelor de drept internațional public nu există organe superioare statelor cu atribuții legislative, în acest proces participând aceleași state sau grupări de state care devin apoi destinatarii normelor pe care le-au elaborat. Astfel, se reține concluzia că în societatea internațională funcțiunea legislativă nu este exercitată de o instituție cu puteri legislative, distinctă și superioară statelor.

☒ aplicarea normelor. În principiu, în ordinea juridică internațională nu există autorități ale administrației publice, constituite pentru urmărirea executării normelor, așa cum există în cadrul unui stat (aceste atribuții fiind preluate în cele mai multe cazuri de structurile în cadrul cărora se elaborează normele dreptului internațional).

☒ controlul respectării normelor. În dreptul internațional nu există, ca în dreptul intern, un sistem de organe judecătorești cu competență generală și obligatorie, care să decidă „ceea ce este just” prin raport cu „legea” și să aplice sancțiuni atunci când aceasta nu este respectată. Cu toate acestea există posibilitatea de a se recurge la anumite organisme cu atribuții de tip jurisdicțional, cu un caracter facultativ.

☒ specificul sancțiunilor în dreptul internațional. Caracterul obligatoriu al normelor de drept internațional rezidă în hotărârea autorilor lor, dintre care în prim plan se situează statele, de a le respecta și de a le atribui forță obligatorie.

☒ încadrarea dreptului internațional în conceptul general de „drept”. Funcția principală a dreptului internațional, ca și a dreptului intern, este aceea de a prescrie reguli de conduită, absolut necesare funcționării ordonate a unei anumite societăți, internă sau internațională. În cazul dreptului internațional, aceste reguli sunt elaborate de state, ca entități sociale competente în acest domeniu. Caracterul obligatoriu al regulilor dreptului internațional este acceptat de entitățile care le-au elaborat. Ceea ce deosebește în general dreptul internațional de dreptul intern sunt doar modalitățile prin care se realizează elaborarea și aducerea la îndeplinire a normelor.

RAPORTUL DINTRE ORDINEA JURIDICĂ LA NIVEL INTERNAȚIONAL ȘI ORDINEA JURIDICĂ NAȚIONALĂ

Ordinea juridică la nivel internațional și cea de la nivel național sunt două sisteme de norme și două tipuri distincte de drept care acționează diferit, ce se întrepătrund prin intermediul statelor, în jurul cărora sunt organizate și prin care acționează.

Între dreptul internațional și dreptul intern se stabilesc raporturi de condiționare și influențare reciprocă. În primul rând, prin acceptarea de către un stat, pe baza liberului acord de voință, a normelor de drept internațional, acestea devin obligatorii și urmează a fi aplicate pe întregul său teritoriu și pentru toată

populația. Normele acestui drept dobândesc valoare juridică egală cu cea a normelor de drept intern fără a mai fi, de obicei, necesară încorporarea lor în drept intern al statelor.

Există însă și tratate care pot aduce modificări în legea internă sau să prevadă obligația statelor de a adopta anumite reglementări interne, ca de exemplu în domeniul capturării ilicite a aeronavelor, Convenția de la Haga din 1970 care arată că statele se obligă „de a reprima infrafracțiunea prin pedepse severe”. Sunt însă și domenii în care dreptul internațional ține seama de reglementările de drept intern: numirea și funcțiile misiunilor diplomatice, competența organelor de stat care reprezintă statul în relațiile internaționale și care au dreptul de încheia tratate.

Întrepătrunderile dintre cele două sisteme au ridicat problema raportului dintre ele, în sensul de a se stabili dacă și care dintre aceste sisteme are, eventual, ascendență asupra celuilalt. Poziția adoptată în această chestiune determină modul în care se soluționează, în practică mai multe probleme:

- modalitățile concrete prin care se aplică normele de drept internațional în ordinea juridică internă a diverselor state;
- soluția care se va da în cazul unui eventual conflict între normele juridice interne și cele internaționale.

În literatura juridică de specialitate s-a exprimat opinia potrivit căreia în problema raporturilor dintre dreptul internațional și dreptul intern pare necesar să se adopte o abordare pragmatică și cazuistică, fără a încerca o ierarhizare și a afirma vreun primat în privința unuia din cele două sisteme de drept sau o izolare a lor, căutând în practică soluții care să le armonizeze, printr-o aplicare adecvată, atât la situația de fapt cât și la cea de drept, în cazurile în care cele două ordini juridice se întâlnesc.

IZVOARELE DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Practica internațională și interpretările acesteia au condus la delimitarea izvoarelor dreptului internațional. Un text care face parte din dreptul pozitiv și la care se fac dese trimiteri pentru identificarea izvoarelor acestuia este articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, la care sunt părți toate statele membre ale ONU. Astfel art. 38 prevede că:

„1. Curtea, a cărei misiune este de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse, va aplica:

- a) convențiile internaționale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;
- b) cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;
- c) principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;
- d) sub rezerva dispozițiilor art. 59, hotărârile judecătorești și doctrina specialiștilor celor mai calificați în dreptul public ai diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

2. Prezenta dispoziție nu va aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză ex aequo et bono, dacă părțile sunt de acord cu aceasta”.

Astfel, conform art. 38 izvoarele principale ale regulilor de drept internațional sunt tratatele, cutuma și principiile generale de drept. Alături de acestea sunt identificate și mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

| Respectarea ordinii juridice internaționale

Literatura juridică de specialitate a apreciat natura juridică a dreptului internațional prin prisma a două caracteristici juridice :

- a) absența sancțiunilor judiciare din sistem;

b) caracterul descentralizat al constrângerii (sau absența sancțiunilor centralizate în sistem).

a) Referitor la sancțiune se apreciază că aceasta nu este de esența norme juridice, o normă primară netrebuind să fie în mod obligatoriu însoțită de o sancțiune pe care să o aplice un organ judiciar.

Dreptul internațional cunoaște tipuri de sancțiuni descentralizate (al căror exercițiu valid este determinat de o serie de norme generale de recunoaștere) și, de asemenea, în anumite sub-sisteme sau în anumite materii specifice, cunoaște și sancțiuni organizate (centralizate) ale violării normelor primare. Cuplul normă – sancțiune este o caracteristică obligatorie în raportul norme primare – norme secundare. În cazul în care o normă primară se formează în dezacord cu o normă de recunoaștere sancțiunea violării este automată: invalidarea normei primare sau a actului juridic, adică nulitate, anulabilitate, inexistență, inopozabilitate.

În situația în care normele internaționale ar fi acompaniate în mod sistematic de sancțiuni judiciare și ar exista structuri (organe) de executare silită a sancțiunilor judiciare internaționale, acest fapt ar atesta o mutație sistemică: transformarea sistemului descentralizat (anarhic) internațional într-un sistem centralizat (ierarhic). O asemenea perspectivă implică, de plano, negarea suveranității, adică transformarea sistemului actual de drept internațional,

într-un sistem juridic calitativ diferit.

b) În ceea ce privește cel de-al doilea aspect, un caracter absolut centralizat al constrângerii ar fi probabil o consecință inacceptabilă până la urmă chiar și pentru cei care preconizează o jurisdicție internațională obligatorie. Există sisteme regionale care au atins un grad remarcabil de centralizare jurisdicțională (Comunitatea Europeană, sistemul european sau inter-american de protecție a drepturilor fundamentale) și există diverse jurisdicții specializate pe materii (jurisdicțiile penale internaționale) care pun în executare sancțiuni și/sau posedă sisteme de executare. Însă executarea hotărârilor a rămas descentralizată; există fie o executare voluntară a statului, fie o executare delegată organelor naționale (în cazul CE), fie un refuz de executare care se aliniază ca ilicit internațional.

Cu toate acestea, eficiența ordinii juridice internaționale este evidentă, oferind cel mai important argument pentru realitatea juridică a dreptului internațional. În acest sens, L. Henkin a reținut că: „probabil că aproape toate națiunile respectă aproape toate principiile de drept internațional și aproape toate obligațiile lor, aproape tot timpul”.

RĂSPUNDEREA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

Răspunderea subiectelor din dreptul internațional contemporan (state, organizații internaționale, națiuni care luptă pentru independență) intervine în două situații distincte:

a) răspunderea pentru fapte sau acte ilicite din punct de vedere al dreptului internațional (încălcarea normelor dreptului internațional convențional sau cutumiar);

b) răspunderea pentru consecințe prejudiciabile rezultând din activitățile care nu sunt interzise de dreptul internațional (activități licite per se).

Dreptul internațional consacră ca principiu fundamental răspunderea statelor pentru acte sau fapte ilicite (o acțiune sau o omisiune ce constituie o încălcare a unei obligații internaționale).

Actul sau faptul ilicit din punct de vedere internațional creează noi raporturi internaționale, care sunt bilaterale dacă s-a încălcat o obligație cu caracter bilateral și, în principiu, urmează regulile de răspundere prevăzute în tratatul respectiv. Dacă însă încălcarea privește anumite obligații internaționale cu efecte de gravitate

deosebită pentru societatea internațională ca acelea privind pacea și securitatea internațională, interzicerea sclaviei, a discriminărilor rasiale, raporturile create privesc toate celelalte state, întrucât obligațiile respective sunt obligații erga omnes, față de care fiecare state are un interes legal și în consecință îl poate invoca.

Existența unui fapt ilicit presupune îndeplinirea cumulativă a mai multor condiții:

- comportarea manifestată printr-o acțiune sau omisiune, care potrivit dreptului internațional îi este imputabilă statului (condiție de ordin subiectiv);

- încălcarea unei obligații internaționale a statului printr-o comportare care îi este imputabilă (condiție de ordin obiectiv).

În literatura juridică de specialitate s-au exprimat și alte clasificări ale acestor condiții pentru existența unui fapt ilicit: culpa, prejudiciul (dauna) și legătura causală.

SPECIFICUL SANȚIUNILOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

Caracterul obligatoriu al normelor de drept internațional rezidă în hotărârea autorilor lor, dintre care în prim plan se situează statele, de a le respecta și de a le atribui forță obligatorie. Începând cu momentul în care o normă de drept internațional este justificată din punctul de vedere al intereselor comunității internaționale și este receptată ca atare de membrii societății internaționale, respectarea acesteia nu se bazează, cu precădere, pe constrângere, prin aplicarea de sancțiuni.

Impunerea normelor dreptului internațional nu este determinată de teama sancțiunilor, cu atât mai mult cu cât, în lipsa unor autorități publice, judecătorești sau executive, prin care să se asigure aplicarea dreptului și să se sancționeze încălcarea sa, aplicarea și executarea sancțiunii nu are caracterul automat din dreptul intern.

Stabilirea răspunderii statelor și, eventual, recurgerea la sancțiuni, apare atunci când un stat comite un act sau un fapt ilicit, din punct de vedere al dreptului internațional, împotriva unui alt stat sau împotriva comunității internaționale a statelor, atunci când actul ilicit rezultă dintr-o violare a unei norme imperative de jus cogens, din categoria celor considerate crime internaționale.

Deoarece dreptul internațional este considerat un drept de „coordonare” și nu de „subordonare”, statele fiind egale din punct de vedere juridic, constatarea unui fapt ilicit și, în unele cazuri, aplicarea sancțiunii revine acestor state. În cazul producerii unui act ilicit de către un stat împotriva altui stat, statul victimă constată și probează caracterul ilicit al actului și poate chiar trece la aplicarea unor sancțiuni în numele dreptului la autoapărare. În ipoteza în care este încălcată o normă de jus cogens este în interesul tuturor statelor, nu numai a statului victimă, de a întreprinde măsurile ce se impun pentru ca norma imperativă să fie respectată.

În afara statelor, în anumite împrejurări, mai pot aplica sancțiuni Organizația Națiunilor Unite, în numele comunității contemporane, precum și alte organizații internaționale, în măsura în care prin actele lor constitutive au fost împuternicite de către statele membre cu astfel de atribuții.

Rolul normelor jus cogens în procesul de respectare a ordinii juridice internaționale

Expresia *jus cogens* este folosită pentru a desemna normele imperative, adică normele de la care statele nu pot deroga în raporturile inter se. În același timp, s-a emis părerea că ar putea exista în dreptul internațional norme imperative care nu ar aparține conceptului jus cogens, ca de exemplu normele

convenționale de la care orice derogare ar fi incompatibilă cu realizarea efectivă a obiectului și scopului tratatului în ansamblul său, ori toate normele unui tratat conținând o dispoziție expresă care interzice derogările.

Normele imperative sunt, în primul rând, norme ale dreptului internațional general, de aplicare universală. Ceea ce interesează în mod deosebit, în acest cadru, este însă formarea normelor de drept internațional general ca norme imperative, adică norme de la care nu se permit derogări în raporturile inter se. Este vorba, prin urmare, de formarea caracterului imperativ al normelor dreptului internațional general de aplicare universală.

Caracterul imperativ al unei norme de drept internațional general decurge din importanța atribuită de societatea internațională regimului juridic creat de această normă, respectării universale a acestui regim. Conform Convenției adoptată de Conferința de la Viena pentru codificarea dreptului tratatelor, o normă imperativă este o normă „acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său ca normă de la care nu este permisă nici o derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter” (art. 53).

Normele *jus cogens* se formează, ca norme cu caracter universal, prin îmbinarea tratatului multilateral și cutumei. Formarea caracterului imperativ al acestor norme are loc prin acceptarea și recunoașterea ansamblului statelor, care își găsesc expresia în acte ale practicii și manifestări ale conștiinței juridice a statelor. În fapt, caracterul imperativ al unei norme de drept internațional se constituie fie în același timp cu formarea acestei norme ca normă a dreptului internațional general, fie în procesul aplicării unei asemenea norme, în cadrul procesului îmbinării cutumei și tratatului multilateral general.

Ca urmare a evoluției comunității internaționale și a dreptului internațional, un rol foarte important revine tratatului internațional multilateral, atât în formarea normelor dreptului internațional general, cât și în formarea caracterului imperativ al unor asemenea norme.

TRATATELE INTERNAȚIONALE – CELE MAI IMPORTANTE NORME *JUS COGENS*

În sensul cel mai larg al cuvântului, tratatul este un acord de voință între subiecte de drept internațional, supus normelor dreptului internațional.

În literatura juridică de specialitate se arată că tratatul este „actul juridic prin care se creează, se modifică sau se sting norme și raporturi juridice internaționale pe baza înțelegerii liber exprimate a statelor” sau, altfel spus, „orice fel de angajament consensual făcut pe baza dreptului internațional ce constituie unul din mijloacele prin care subiectele de drept internațional dobândesc drepturi și își asumă, unul față de altul, obligații prin care se leagă în conformitate cu dreptul internațional”.

Un tratat se formează și intră în vigoare după ce au fost străbătute diferite faze care implică îndeplinirea unor anumite acte procedurale. Încheierea tratatelor presupune, mai întâi, desfășurarea negocierilor dintre state, în cursul cărora se discută, se redactează, se adoptă, se autentifică textul tratatului. După aceea, se efectuează operațiile de semnare și parafare.

Tratatul poate să dobândească forță juridică fie prin semnare, ca formă simplificată folosită în practica unora dintre subiectele de drept internațional, prin ratificare, acceptare, aderare sau aprobare sau prin orice alt mijloc convenit între părți, prin care să se exprime în formă definitivă consimțământul statelor de a fi legate prin tratat.

Consimțământul părților contractante trebuie să fie exprimat în mod liber și fără vicii de consimțământ, printre care pot fi enunțate:

- eroarea, dacă este de fapt și partea contractantă nu a contribuit la producerea ei;
 - dolul, ce constă în conduita frauduloasă a unei părți contractante, prin care se urmărește determinarea altei părți contractante să-și dea consimțământul pentru încheierea tratatului;
 - coruperea reprezentantului unui stat participant la încheierea tratatului, pentru a accepta încheierea lui în anumite condiții;
- Aceste vicii de consimțământ au drept efect nulitatea relativă a tratatului, care trebuie invocată de partea interesată.
- constrângerea exercitată asupra reprezentantului unui stat prin acte sau amenințări îndreptate împotriva lui;
 - constrângerea exercitată asupra unui stat participant la negocierea unui tratat internațional;

Tratatele internaționale încheiate în condiții de exercitare a constrângerii asupra reprezentantului sau statului în sine sunt lovite de nulitate absolută.

Mijloacele juridice prin care statele devin părți la tratate internaționale sunt: semnarea, ratificarea, aderarea, aprobarea sau acceptarea.

Aceste mijloace au un caracter complex de drept intern și de drept internațional, deoarece ele cad, nu numai sub incidența unor reglementări din dreptul internațional, ci și al unor reglementări din dreptul intern. Altfel spus, manifestările de voință, prin care un stat devine parte la un tratat, constau în acte din care, unele se desfășoară pe plan intern, altele pe plan internațional, iar altele au valoare atât de drept intern cât și de drept internațional. Actele interne constituie temeiul săvârșirii actului internațional, iar acesta din urmă finalizează decizia din actul intern, conferindu-i statului calitatea de parte la tratat. Hotărârea ca atare a statului de a deveni parte la tratat se ia de către organele competente ale statului respectiv, deci în cadrul ordinii sale juridice interne și în conformitate cu dreptul intern.

Rolul tratatelor internaționale ca instrumente juridice ale relațiilor dintre subiectele de drept internațional

În societatea internațională, formată, în principal, din state suverane și organizații internaționale create de aceste state, tratatele îndeplinesc un rol fundamental, în sensul că entitățile care formează societatea internațională sunt ținute să respecte în raporturile dintre ele, dispozițiile tratatelor la care sunt părți.

Pe măsură ce societatea internațională s-a extins și s-a diversificat, iar relațiile economice și politice dintre state s-au amplificat și aprofundat, tratatele au căpătat o importanță din ce în ce mai mare, ele reglementând practic toate domeniile conviețuirii și colaborării statelor, indiferent de deosebirile lor politice, ideologice și de structură socială.

În decursul istoriei, tratatele au fost frecvent invocate în cele mai felurite dispute, conținutul lor făcând obiectul unor interpretări din cele mai diverse, clauzele lor fiind analizate cu minuțiozitate spre a detecta sensul exact al obligațiilor juridice stabilite de ele în sarcina părților contractante. De interpretarea și corecta înțelegere a unor tratate internaționale depind așa numitele drepturi istorice ale statelor, rezultate din exercitarea suveranității din timpuri străvechi asupra unor teritorii. Din tratate se desprind norme generale, pe care statele înțeleg să le aplice cu conștiința necesității respectării lor, ajungându-se în final la principiile generale de drept internațional care domină întreaga materie a acestei discipline. De respectarea tratatelor internaționale – în primul rând a Cartei O.N.U., care este și ea, în fond, un tratat –

depind pacea, securitatea și stabilitatea regională și mondială, dezvoltarea unei cooperări benefice tuturor statelor.

Prezentând o însemnătate deosebită pentru relațiile dintre state, tratatele au format obiectul unei preocupări susținute în cadrul acțiunii de codificare a dreptului internațional. Datorită rolului esențial pe care ele îl joacă în practica consensuală, se remarcă preocupările pentru elaborarea unor reguli clare și precise în legătură cu tratatele internaționale a teoreticienilor și practicienilor dreptului internațional. Numeroase asociații științifice neguvernamentale au elaborat studii și proiecte substanțiale consacrate dreptului tratatelor. La acestea se cuvin adăugate eforturile Conferințelor pan-americane care au abordat, printre alte subiecte, și tematica tratatelor.

Sunt demne de remarcat, în același sens, studiile Societății Națiunilor, și în special cele ale Organizației Națiunilor Unite, sub auspiciile căreia – după îndelungi și fructuoase eforturi depuse în Comisia de drept internațional – dreptul tratatelor a fost dezbătut într-o conferință a plenipotențiarilor, desfășurată în două sesiuni, care s-a soldat cu adoptarea unui instrument de particulară însemnătate și mare rezonanță – Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor.

Tratatul – izvor de drept internațional

Tratatul constituie principalul act juridic care consacră înțelegerea dintre două sau mai multe state și alte subiecte de drept internațional în scopul de a crea, modifica și stinge drepturi și obligații în raporturile dintre ele. Tratatul creează astfel norme de conduită în raporturile dintre stat și alte subiecte de drept, fiind principalul izvor al dreptului internațional.

Potrivit art.2 pct.1 lit.a din Convenția asupra dreptului tratatelor de la Viena din 1969, prin tratat se înțelege „un acord internațional încheiat între state în formă scrisă și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un singur instrument sau în două ori mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea lor particulară”.

În practică se folosesc mai multe denumiri pentru a desemna un tratat, care nu prezintă o semnificație juridică specială și nu au o influență asupra forței juridice a tratatelor:

- a. denumirea de tratat este dată de obicei actelor prin care sunt reglementate domenii importante ale relațiilor internaționale: politic sau economic;
- b. prin convenție, se reglementează relațiile într-un domeniu special;
- c. pactul desemnează o înțelegere cu caracter deosebit de solemn, care reglementează un domeniu al relațiilor politice dintre state;
- d. actul general este un acord multilateral care stabilește norme într-un domeniu al relațiilor internaționale sau un anumit regim juridic;
- e. acordul este termenul cel mai general, aplicat înțelegerilor din diverse domenii (politic, economic, comercial, financiar, cultural);
- f. protocolul este o denumire aplicată documentelor accesorii la un tratat, pentru a-l preciza, aplica, prelungi, completa, modifica;
- g. schimbul de note scrise este un acord de voință între state, prin note sau scrisori identice, folosit în cele mai diferite domenii pentru reglementarea mai rapidă a raporturilor dintre state;
- h. compromisul desemnează un acord între state pentru a transmite unei instanțe arbitrale sau judiciare internaționale probleme litigioase în vederea soluționării;

i. *modus vivendi* este un act prin care se urmărește reglementarea provizorie a unor probleme, încheiat de obicei cu intenția de a-l înlocui ulterior printr-un tratat sau printr-un acord pe o durată mai îndelungată;

j. declarația este un document multilateral prin care se fixează reguli de conduită sau puncte de vedere comune ce urmează a deveni reguli de conduită;

k. *gentlemen's agreement* este o denumire folosită pentru acorduri încheiate în formă orală.

Varietatea și numărul mare de tratate internaționale a făcut necesară clasificarea lor după anumite criterii:

I. după numărul părților contractante, tratatele internaționale se clasifică în tratate bilaterale și tratate multilaterale (la care participă mai mult de două părți contractante);

II. după durata valabilității lor, tratatele internaționale se împart în tratate cu termen (prevăzut în textul lor) și tratate fără termen (de exemplu, tratatele de pace);

III. după posibilitatea de aderare la tratatul internațional ele se împart în tratate deschise, care permit statelor să adere la ele și tratate închise, care nu permit statelor să adere la ele;

IV. după calitatea părților contractante, tratatele se împart în: tratate încheiate de către state, tratate încheiate între state și organizații internaționale guvernamentale și tratate încheiate între organizații internaționale;

V. după obiectul lor, tratatele pot fi: economice, comerciale, politice, cultural-științifice, militare.

Orice tratat trebuie să cuprindă anumite elemente esențiale de fond indispensabile pentru validitatea sa juridică: părțile contractante, subiecte de drept internațional; voința părților la încheierea tratatului, care trebuie să fie exprimată în mod liber, voința ce reprezintă manifestarea esențială a suveranității de stat; obiectul tratatului, constând din raporturile juridice, relații internaționale reglementate în prevederile tratatului potrivit cu voința părților contractante. Obiectul unui tratat trebuie să fie posibil, real și licit.

De asemenea, se remarcă existența și a unor elemente accesorii ale tratatelor: termenul, care este un eveniment viitor și sigur, de care depinde intrarea în vigoare (termen suspensiv) sau expirarea unui tratat (termen rezolutoriu); condiția, adică evenimentul viitor și nesigur de care depinde începerea (condiție suspensivă) sau încetarea (condiție rezolutorie) executării obligațiilor prevăzute de un tratat.

Părțile tratatului internațional – capacitatea de a încheia tratate

Prin încheierea tratatelor se înțelege ansamblul procedurilor care trebuie îndeplinite pentru ca tratatul să se formeze, să devină obligatoriu pentru părți și să intre în vigoare, și anume:

1. negocierea, în cursul căreia se discută, se redactează și se adoptă textul tratatului;
2. semnarea (pentru autentificarea textului);
3. exprimarea consimțământului statelor negociatoare de a fi legate prin tratat sau, altfel spus, de a deveni părți la tratat.

Perfectarea unui tratat și, prin urmare, exprimarea voinței concordante a statelor participante la diferite înțelegeri presupune, însă, în mod necesar, o anumită capacitate a statelor de a-și asuma angajamente internaționale.

Capacitatea de a încheia tratate este o componentă a calității de subiect de drept internațional. Astfel, art.6 din Convenția de la

Viena prevede că fiecare stat are capacitatea de a încheia tratate. În unele cazuri, această capacitate poate fi limitată, ca urmare a existenței unor statute juridice obiective, care exclud încheierea anumitor tratate, cum sunt neutralitatea permanentă – împiedicând, de exemplu, încheierea unor tratate cu caracter militar – ori apartenența la o organizație internațională, căreia statele i-au conferit dreptul de a încheia numai ea anumite tratate.

De asemenea, în cadrul statelor federale, capacitatea de a încheia tratate revine în majoritatea cazurilor federației și numai rareori statelor componente (de exemplu, Austria, Mexic, Brazilia, Statele Unite ale Americii). Se întâlnesc și unele cazuri când un stat, care în mod obișnuit nu încheie tratate internaționale bilaterale și nu are reprezentanți diplomatici proprii în alte state, să devină totuși parte la tratate internaționale .

Au, de asemenea, capacitatea de a încheia tratate autorități de facto, care au dobândit o anumită stabilitate, precum și mișcările de eliberare națională (națiunile care luptă pentru înlăturarea dreptului lor la autodeterminare), capacitate derivând din calitatea lor de subiect de drept internațional.

În categoria tratatelor internaționale sunt incluse uneori și concordatele încheiate de Vatican cu diferite state .